

Amics de l'Art Romànic del Bages

Butlletí núm. 36 - Novembre de 1987

*Sta. Cecília de Grevalosa (Castellfollit del Boix)
Fotografia: (arxiu Villegas)*

- **Sant Mamet de Bacardit: una església vella de Camps (Fonollosa)**
- **Valoració sobre el curset de Cultura Romànica: "Els jueus a la Catalunya medieval"**

EDITORIAL

Quan aquest butlletí arribi a les vostres mans, estarem ja en el mes de desembre, darrer de l'any, on us programem les activitats habituals iniciades des de la nostra fundació: el sopar del soci, la Fira de Nadal a la Plana de l'Om, i la missa del gall, enguany a l'església romànica de Sant Joan de Vilatorrada.

Esperem retrobar-vos a tots, com cada any, al nostre sopar de germanor en el qual, com ja sabeu, s'atorguen els premis "Capitell" i "carreus" a les persones de l'Entitat o foranes que s'hagin distingit més per la defensa o l'estudi del nostre Art Romànic, i també per llur col.laboració. Aquest any tindrem molts obsequis per sortejar i entregar als assistents.

La Fira de Nadal és un bon exponent per mantenir el caliu constant que volem comunicar-vos a vosaltres, els nostres socis, i als ciutadans, alhora que contribuïm, pensem, a conservar antigues tradicions en unes festes tan nostres.

Hi haurà la missa del gall, en una altra església romànica bagenca, esdevinguda ja una tradició arrelada a la qual participen un bon nombre de persones i que, com sempre, serà animada per les cançons del grup d'escoltes de l'Agrupament Cardenal Lluch.

Us desitgem que la participació en aquests actes us faci sentir més arrelats a les nostres inquietuds, i també unes bones festes de Nadal, en la companyia dels vostres familiars. Felix Nadal!

Ben cordialment,

La Junta

VALORACIO SOBRE EL CURSET DE CULTURA ROMÀNICA: Els jueus a la Catalunya Medieval

*Presidència el primer
dia de curset.*

En plantejar-nos el tema del curset, Amics de l'Art Romànic del Bages érem conscients que l'objectiu proposat era força arriscat, ja que el jueu sempre ha estat un personatge ambivalent, admirat o odiat però mai indiferent i perquè aquest temari és viu. Malgrat que el nostre planteig incidia en l'àmbit històric de l'Edat Mitjana, no podem oblidar que actualment convivim en la nostra societat amb comunitats jueves que se senten descendents directes dels jueus medievals i lògicament defensen aferrissadament les seves creences.

Els conferenciants, Srs. Baltasar Porcel, Jordi Ventura, Albert Benet, Jaume Riera i Josep Mª Gasol, han aportat tots ells els seus valuosos punts de vista d'especialista sobre el tema, coincidint en algunes qüestions i discrepant en altres, però en tot cas aportant sempre una gran riquesa de matisos, gràcies als quals el curset ha estat seguit amb un notable interès des del primer a l'últim dia. No s'ha d'oblidar que la història no és mai una ciència exacta, sinó que els historiadors i investigadors, seguint camins diversos, elaboren diferents teories que en ocasions, lògicament, els porten a conclusions oposades, o si més no, a matisacions diferents.

Així, la valoració que podem fer és altament positiva: una inscripció de 160

cursetistes i una mitjana de 140 persones en les dues excursions, a Girona -Besalú i a Barcelona- Corbera, creiem que és una bona participació i una resposta que il·lusiona i conforta pels esforços esmerçats.

Gran interès entre els cursetistes ha merescut la carpeta-dossier que s'ha entregat setmanalment a tots els inscrits amb temes relacionats amb el curs o la conferència; s'hi ha afegit al final, una extensa bibliografia.

Un curset amb diversos aspectes: conferències, excursions, carpeta de material i una exposició amb fotos del call de Girona i d'altres jueries de la resta d'Espanya. Tot junt pensem que ha donat prou elements de judici per tal que els inscrits hagin pogut formar-se un criteri de com eren, què feien, com vivien i com pensaven les comunitats jueves a d'Edat Mitjana a casa nostra.

Finalment, i com a record d'aquest curset monogràfic, s'ha obsequiat a tots els inscrits amb una medalla de l'artista Vidal Orive, membre de la Junta, que reproduïx en una de les seves cares el canelobre de set braços, símbol perenne del poble jueu.

C. Torras i Bacardit

*Autoritats i directius a la inauguració de l'exposició sobre els jueus a Catalunya.
Fotografies: Roser Vigué*

Detall de la sala en un dia de les conferències.

POSSIBLES RECORDS DE LA JUERIA MANRESANA

El curset organitzat per la nostra Entitat sobre els **Jueus a la Catalunya medieval**, ens ha donat l'avinentsa de tornar a posar sobre la taula la qüestió de la subsistència a la nostra ciutat de restes de llur cultura, fora de les que hi ha en llibres i pergamins dels arxius històrics, ja bastant escorcollats pels historiadors, i de la subsistència dels topònims "Baixada dels Jueus", aplicat a un carrer de Manresa, i "Fossana dels Jueus", a una partida de terra situada cap a l'actual plaça de l'11 de setembre.

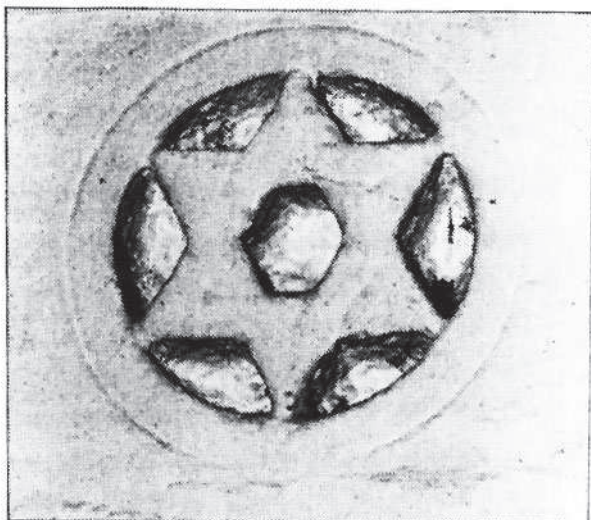
També era prou coneguda la representació pictòrica a la pradela del retaule del Sant Esperit, de la Seu, de l'escena de sant Esteve discutint amb els jueus, dins un local que podria ser una sinagoga. Però no pot creure's ni que la pintura representi l'Escola del call de Manresa, ni que els hebreus que s'hi veuen siguin veritables retrats de jueus manresans, anàlogament que tampoc crec

que pugui dir-se amb prou fonament que els orants de la pintura que representa a la mateixa pradela la missa de sant Martí siguin la família del pintor Pere Serra, l'autor del retaule, ja que els personatges van amb vestidures de mercaders o burgesos rics, categoria social superior a la dels simples artesans, com eren els pintors d'aleshores, els quals mai no s'haurien atrevit a vestir-se de manera distinta a la que la seva posició els prescrivia. En resum: crec que els jueus del retaule de sant Esperit són uns jueus típics, no pas uns jueus, individualment identificables.

Però no és sols això el que queda d'hebreu a la ciutat, perquè a ca l'Esparbé, de la plaça de la Immaculada, que és un edifici del segle XVII, bastit part dins, part fora la muralla medieval, té un vestíbul amb una galeria de balustres, única a la nostra ciutat, i que forma part de l'escala de la casa, vestíbul

Fotografia:
arxiu Villegas

Fotografia: Modest

on hi ha, a la paret de l'esquerra, una estrella de David, de pedra, de cosa d'uns vint-i-cinc centímetres de diàmetre, en baix relleu d'acurada execució. En el mateix vestíbul, a la dreta, el parament intern de la paret del carrer, hi ha un forat de 20 per 25 cms., a 1,40 metres de terra, que algú ha dit que podria ser una **mezuzah**, (cavitat per dipositar una tira de pergamí amb una oració treta del Pentateuc).

Si tot això fos en el lloc on hi hagué el call, és a dir, a la Baixada dels Jueus, l'atribució a aquesta gent seria molt versemblant, però a la plaça de la Immaculada, lluny d'allà, l'afirmació potser seria massa atrevida, mes tenint en compte que ca l'Esparbé és, com he dit, un edifici del segle XVII. Potser la pedra de l'estrella procedia del call i va ser aprofitada després de desaparegut aquest, ja passades moltes generacions des de la marxa dels jueus, quan l'estrella ja no tenia per als manresans cap significat racial o religiós, i van aprofitar la pedra pel seu valor decoratiu.

Quant a la hipotètica **mezuzah**, probablement no és tal, sinó un simple forat d'utilitat casolana, sense altra significació, perquè una cosa tan visible, ni que ca l'Esparbé hagués pertanyut a conversos aparents, jueus practicants, no s'haurien atrevit a fer-la en època de plena activitat de la Inquisició.

X. Sitjes i Molins

(Fotos de la disputa de sant Esteve amb els jueus, de la pradella del retaule del sant Esperit, de la Seu de Manresa; i de l'estrella de David, de ca l'Esparbé).

NOTA DE JUNTA

Tenim a la vostra disposició, a la nostra secretaria, pel preu de 300 pessetes, l'índex i les cobertes per relligar el primer volum dels butlletins de l'Entitat (del número 1 al 26 inclusivament).

EXCURSIÓ NÚMERO VINT-I-CINC

L'entusiasme dels nostres socis, i la gran afecció que hi ha avui per l'art romànic, és una constant en tots els actes que l'entitat organitza. En la fotografia, podem veure un aspecte de l'església romànica del monestir de Sant Ponç de Corbera i el grup de més de cent-cinquanta persones que participaren en l'excursió a Corbera, on forem rebuts per mossèn Jordi Fort i Gaudí, extraordinari amic i un dels principals col·leccionistes de temàtica mariana del país.

Foto: I.R.

LOTERIA DE **NADAL**

La Junta us assabenta que a
secretaria tenim participacions de
la rifa de Nadal del número

02.586

Preu per butlleta 200 ptes.

SANT MAMET DE BACARDIT: Una església vella de Camps (Fonollosa)

*Interior de la nau de l'església.
Foto: C. Torras*

Fa molts anys que l'antiquíssima esglésiola bagenca de Sant Mamet resta oblidada enmig d'un bosc, prop la masia de Bacardit. Probablement des que el 1685 se n'erigí una de nova vora el mas, tal com consta en l'acta del bisbe de Vic, Antoni Pasqual, després de visitar la parroquial de Fonollosa.

Aquestes ruïnes creiem que conserven vestigis barrejats de dues construccions successives. Inicialment preromànica, consta citada des del 950, any en què el comte de Barcelona Borrell, fill de Sunyer, donà al monestir de Santa Cecília de Montserrat les esglésies de Santa Maria i Sant Pere de Camps, així

com la capella de Sant Mamet i les seves terres, totes situades dins el territori de l'antic castell de Montedon, avui lloc de Castelltallat.

Refeta en època romànica, s'engrandí notablement la primera estructura i s'hi donà la clàssica forma d'església rural d'una sola nau, rectangular i absis semicircular de finals segle XII o primer del XIII.

El mal estat de la construcció en els segles gòtics degué ser la causa que el propietari de la finca, Josep Bacardit, decidís edificar una nova església més acostada a la propietat, fet que va propiciar l'enfonsament del vell conjunt.

En les fotografies que reproduïm es pot copsar l'estat actual del monument, un cop netejada la brossa de la boscúria centenària que el cobria. Hi caldria, però, una acció de consolidació per evitar el desplomament de les parets, tal com en pocs anys ha passat amb el portal d'en-

trada, que en 1976 era sencer fins a la meitat tal com es veu a la fotografia d'aquella època.

Francesc Villegas
Fotografies: arxiu de l'autor

Absis semi-circular on hi havia l'altar
Foto: C. Torras

Portal d'entrada tal com era el 1976.
Foto: F. Villegas

NOTÍCIES

Durant aquests darrers mesos ha estat renovat el llosat de la teulada de l'església romànica de Santa Maria de Ribera de Cardós. Aquests treballs han estat pagats per la Diputació de Lleida i la parròquia que regenta Mn. Joan Dies, autor d'atres promocions per a la restauració d'esglésies de la Vall Ferrera i del Cardós. Era de gran importància aquesta restauració, ja que l'anterior teular es trobava en força mal estat de conservació i desdeia notablement amb el campanar de gran valor arquitectònic, sobretot per llur abundant ornamentació en la pedra.

*

Des del mes d'octubre s'està treballant a la població de Bagà, en la restauració del casc antic, un dels més ben conservats de les comarques de l'interior quin projecte global s'apropa als 180 milions de pessetes. Primerament es treballarà al carrer Major, via principal que uneix tot el barri vell. També s'arranjaran els carrers del Mur i el de Foment.

*

El nostre amic i soci fundador Sr. Ignasi Segon, juntament amb un equip de col.laboradors, va estrenar el dia 12 de novembre, a la Sala d'actes de la Caixa de Pensions, un interessant muntatge sobre els retaules de Santa Maria de la Seu de Manresa, treball que en complementa un altre d'anterior ja projectat sobre l'edifici d'aquesta notable església manresana.

A Andorra, i en concret a l'església romànica de Santa Eulàlia d'Encamp, s'han iniciat obres d'ampliació de l'edifici. Aquest notable monument del segle XII conserva un campanar de 22 metres d'alçada que restarà intacte, però serà modificada la nau, ampliant-la, ja que actualment resulta insuficient per encabir-hi els fidels a les celebracions del diumenge. Les obres han de durar fins al 1989 i el projecte ha estat confiat als arquitectes Srs. Martorell, Bohigas i Mackay.

*

L'associació d'Amics de Sant Pere de la Portella va organitzar darrerament una exposició itinerant d'olis i aquarel·les sobre aquest monestir berguedà per tal de recaptar fons per a la restauració del santuari marià de La Quar, que és situat sobre una cinglera de roca amb més de cent metres de vertical, el qual té l'església força deteriorada pel pas dels anys i el poc servei actual, malgrat que el primitiu santuari consta ja citat des de l'any 900.

*

La ciutat de Balaguer que conserva importants restes arquitectòniques del passat, bàsicament de tipus religiós i militar, està elaborant un pla d'obres per tal de conservar globalment el seu patrimoni. L'Ajuntament i la Generalitat sembla que treballaran conjuntament per tal de que tots els monuments siguin protegits. Cal recordar que de l'època medieval també hi ha ben a prop la ciutat el notable monestir de Santa Maria de les Franqueses, avui gairebé enrunat.

LLIBRES

Los cistercienses. Ideales y realidad és el títol d'un llibre de recent aparició, obra de Louis J. Lekai, destacat historiador de l'orde, que l'Editorial Herder de Barcelona acaba de treure a la llum en castellà. L'obra és una història detallada de l'orde monàstic fundat a Cîteaux figura del qual, primera i destacada, fou sant Bernat. Al final del llibre, hi ha un apèndix dedicat als cistercens a la península Ibèrica, redactat per un monjo de Poblet.

*

"Los apócrifos i otros libros prohibidos" és el títol d'un interessant llibre, de fet la Bíblia prohibida per l'església, que amb 1.350 pàgines acaba de publicar l'Editorial Rea, n'és el seu autor José María Kaydeda. Aquest ha treballat més de dotze anys en l'estudi de tots els textos que s'escrigueren al mateix temps que els Evangelis i que mai no s'han admès en no considerar-los inspirats. En aquest ampli text el lector interessat hi trobarà aspectes humans i poc coneguts sobre la vida de Jesús, Maria, la seva Mare, o dels cristians d'aquells primers temps. L'edició s'ha fet a gran luxe i es fa difícil la seva troballa si hom no va a les millors llibreries de Barcelona o Madrid.

L'arxiu Gavín, que creà el nostre benvolgut amic i soci Josep M'Gavín a Vall-doreix, acaba de publicar el volum 20 de la col·lecció de llibres **Inventari d'Esglésies**; aquest, corresponent a les comarques de la Segarra i l'Urgell. Com ja sabeu, en aquest conjunt bibliogràfic s'esmenten fotogràficament i de forma exhaustiva totes les esglésies, capelles, santuaris, etc., de la comarca estudiada; hi posen, a més, dades geogràfiques per a llur localització, així com indicacions artístiques de valoració del monument. Aquest volum, actualment, es distribueix per Llibreria ONA, Gran Via 654, telèfon 318 19 79, 08010 Barcelona.

*

El prerrománico asturiano és el títol d'un fulletó que enguany ha publicat IMPROTUR, la Secretaria General de Turisme de l'estat Espanyol. Recull en una vintena de planes estudis i notícies sobre les principals esglésies d'Astúries i si es demana, s'envia gratuïtament. Aquesta publicació forma part de tota una col·lecció que des de fa uns anys s'edita per donar a conèixer poblacions o monuments espanyols de relleu.

ACTIVITATS

DESEMBRE 1987

Dissabte, dia 5 SOPAR DEL SOCI

Lloc: Restaurant El Suís (carrer de les Piques)
Hora: a dos quarts de deu del vespre
Inscripcions a Secretaria

Dissabte, dia 19 (tarda) i diumenge dia 20 (tot el dia)

FIRA DEL NADAL

Lloc: Plana de l'Om
Tradicional mercat per les festes
(boix, molsa, figures i regals)

Dijous, dia 24 MISSA DEL GALL

Lloc: Església romànica de Sant Joan de Vilatorrada
(part alta del poble, al costat del mas Sant Joan)

Hora: 12 de la nit

A l'acabament, festa i convidada de vi, coca i entreteniments.

Edita: AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES
Local: Pujada del Castell, 30 - Tel. 873 16 06
Coordinació: Francesc Villegas i Carme Torras
Col.laboracions: X. Sitjes, C. Torras i F. Villegas
Correcció: Pere Roca
Dipòsit Legal: B-35519-84
Imprimeix: Copisteria SARRIO

ÒMNIMUM CULTURAL

Col.labora:

AJUNTAMENT
DE MANRESA